

ÁPRILIS JEGYÉBEN

A szerelvény mindössze öt vagonból állt. Az első kettőben, a mozdony mögött, tisztek tartózkodtak, vállukon egyforma ismertető jel — ibolyaszín bojt. A vagonok bádogtetőjén csónakok, mindegyik ablakban rövid rudak látszottak, az odaerősített evezők.

A sokaság, amely ott verődött össze az állomás és a vaskorlát közötti szűk térségen, mindegyre tolong, ágaskodik, és néz be a számára tiltott katonai szerelvénybe. Mondják a magukét.

Műszakiak. Hova vonulnak a műszakiak? Előre vagy hátra? Van-e még valamiféle vonat, számunkra lesz-e? Idesüss, majd megmondom. Szép kis nevelés... mondhatom. Hallgass, tatám, mit keresel itt a pipaszár lábaiddal? A maga tokája is megráncosodott már, a gallérja meg fityeg. A maga orrával törődjön, azt nézze meg. Egy kis helyet, megfojtják ezt az asszonyt. No de egy idős emberrel így... nehéz napokra virradtunk. Öreg, ne jajgass, állomáson vagy, nem szentkép előtt, háború van! Utat, itt a friss pattogatott, őrmester úr, friss pattogatottat a nagylánynak. A harctérre megy? Mondja, köztünk marad, maga talán tudja, hogy hol vannak a németek. Ki tudja. A műszakiak mindig utolsónak maradnak. Ők rombolják le a hidakat. Lassabban, hé, beszakítja a könyökével az ember bordáját. Micsoda, már szétrombolták a hidakat? Ki mondta? Itt ezek.

A sokaság az állomásépületnek és a korlátnak dőlt. Volt itt födetlen fej, kurtára nyírt hajjal, katonasapka, vadászkalap és közönséges szürkésfekete, zsírfoltos kalapszalaggal; egy-egy világos vagy sötét fejkendő s itt-ott néhány nemez-kalap. Azok, akiknek szerencséjük volt és átugorhatták a kerítést, céltalanul ödöngenek a peronon. Egy kékblúzos kisgyerek egy szál sínen próbálja egyensúlyozni magát.

Csendőr sétálgat a korlát mellett, csendesíti a sokaságot, fontoskodik. Fehér, tiszta sapkája sütőből kirántott ropogós habcsók — virít a bágyadt áprilisi napfényben.

Az ablakban, a nagy óra fölött, az állomásfőnök felesége. Bodorított hajtincsei fakók, megpörkölte a tartós hullám. Az állomás repedezett hom-

lokkatát, szürkeségét csak az asszony könyöke alatt lapuló zöld vánkoska bontja meg.

A szurtos klozet tövében, melyet itt-ott felvert a büdös paraj, egy csomó paraszt ült. Tétován, ittasan és zavarodottan, megállapodtak itt, az állomás salakozott részén. S miután elveszítették minden reményüket és türelmüket, hogy eljuthatnak még valahova, kipakolták katonaládájukat. Leszopogatott baromficsontok, almacsumák, dugók, összegyűrt, zsíros újságpapírok, madzagok és elpuffantott papírzacskók hevernek szanaszét körülöttük. S e hulladék körül ott settenkednek az állomáskörnyéki macskák, kuszafarkú ebek, a parasztok meg két szőlóban énekelnek: „*Sadim crece, sadim bostan, sadim belu ružu.*”

A vonat végül elindul. A tisztek behúzzák a fejüket, senki nem néz közülük a peronra. A sokaság észreveszi, meglódul és lármázni kezd.

Eltakarodnak a műszakiak, ezek is hátrafelé. Itthagynak bennünket, mind, mintha zabigyerek volnánk. Szóval magunk maradunk, tisztára magunk maradunk, ez árulás. Halkabban, halkabban, ne szidd, ember, a katonaságot. Dehát valakinek magyarázatot kell adnia. Kérdezze meg ezt a zsarut. Nem látom. A múlt háborúban a katonaság meg a nép egy volt, én szolunj harcos mondom ezt nektek. Ezek a tisztek meg, csupa fehér kesztyű.

Az állomásfőnök felesége továbbra is ott könyököl az ablakban, a nagy óra fölött, bánatosan elmerengve, senki sem tudta, mire gondol.

A raktárnál, a deszkatornác alatt, megfészkeltek az első menekültek: összesen három család. Körülöttük hegyin-hátán szétszórt háztartásuk: ruhagöngyölegek, vesszőkofferek, tükör, varrógép, ládák, melyekből előkan-dikál a sok fazék meg a vödör füle, a levesmerő kanalak, vánkosok, tollneműk és egy vas gyertyatartó talpa. A tükröt a ládák közé zárták, az meg magábazárt egy darab sánt, hársfaágat és egy naftakocsi nagy részét. Az elterített szalmaszéken gyerekek szepegnek. Egy magas férfi, elmenőben egy marék aszaltszilvát szór közéjük. S a gyerekek nemsokára olyan majszosak, mintha lekvárt ettek volna.

Végül előjött az állomásfőnök és hírül adta, hogy jön még egy vonat. Ez felvidította az embereket, még füttyentés is hallatszott, s kérdezgették, milyen vonat jön, katonai vagy polgári, és nagy zsvajj közt megállapították, hogy csak polgári lehet. Az állomásfőnök becsapta maga mögött az üvegajtót s a tömeg ott maradt abban a tudatban, hogy nem kell ítéletnapig várakoznia az üres sínek mellett. Nem sokkal azután megjelent egy vasúti tisztviselő és kretával fölírta a táblára: az utolsó vonat... felől valószínűleg egy óra múlva érkezik.

A tömeg ismét megmozdult, dühösen és csüggedten. Sokakat fölingerelt az a „valószínűleg”. A vasúti tisztviselő ott állt a küszöbön és bizonytalan magyarázatba kezdett, hogy így rendelte el az állomásfőnök, de mivel a sokaság feléje nyomakodott, bemenekült az irodába. A már egyszer meg-

lódult és felbolygatott nép nem tudott egykönnyen megállni. Egyébként úgy tűnt, nincs hatalom, amely erre kényszeríthetné. Sokan az üvegajtóig nyomultak, s a hátul lévők azt követelték, hogy verjék be. Valaki figyelmeztetően megjegyezte, hogy ez állami tulajdon, de ez még jobban fölprókázta az embereket azon a beton térségen, ott az állomás és a korlát között. S amikor a korlát vasa recsegnie kezdett, az összekaristoló falról pedig hullani kezdett a vakolat, megszólalt az állomáscsengő. Határozottan, serényen, egyenlő időközökben. S e jelzés, mint az ország nagy szívének dobbanása, feltartóztatta a tömeget, megtorpant, mintha egy percre fásultság fogta volna el. Senki sem ugrotta át a korlátot, noha ezt már ki sem tiltotta, mivel a csendőr eltűnt a katonai szerelvénnel egyidőben.

Az állomásfőnök felesége továbbra is ott könyökölt az ablakban. Arca a szemlélődéstől még beesettebbé, szürkébbé vált, akár a gipszfigura az ablakpárkány alatt. A parasztok a szurtos klozetnél makacsul fújták a nótát.

Az állomás körül benzinszag kezdett terjengeni. A hengeralakú vagonnál egy csomó ember tolongott. Sokan átugrottak a korlátot, s különféle edényekkel, ki mihez hozzáfért, a vagon felé rohant.

A vagon alatt a föld már benzintől búzlótt.

Lassabban, ne tolakodj! Vigyázz, meg ne gyulladjunk. Dobd el azt a cigarettát. Ez repülőgép-benzin. Oktán! Oktán. Hol vannak a repülőgépeink. Lódulj, tán meg akarsz benne mosakodni, hagyj a másiknak is. Inni akar belőle. Hallottam, hogy az oroszok a spirituszt is megisszák. Emberek, engedjete engem is, hadd töltsen meg ezt a kis korsót, szegény vagyok mint a templom egere. Nincs itt a rendőrség? Hol az a zsaru? Fogd be, mit neked holmi zsaru, ha pusztul az állam, vesszen ez a vagon is, van ebben nekem is részem, barátocskám, ha nem tudnád. Hát az én verejtékem, hát az én verejtékem!

Váratlanul három fölfegyverzett katona tűnt föl a peronon, teljes gyalogos fegyverzetben. Fialatok, izmosak, új sárga bakancsban, egyiküknek hegyes fekete bajusza volt. A másik kettő szépen meg volt borotválva. Durván elkergették a népet a vagonról, helyreállították a rendet, és ekkor megjelent a csendőr. A tömeg lázongott.

Kik vagytok ti? Ha katonák vagytok, a nép vagytok. Hiszen te is boeskort hordtál, amíg fel nem húztad ezeket a sárga mennybelépőket. Mit adjátok a nagyot! A fronton csináljatok rendet. Ne itt. No nézd csak!

A bajúszos szigorúan végigmérte az embereket, rekedten mondta, ami hirtelenében eszébe jutott.

— Ez katonai őrzéskor. Ezen a területen katonai törvények érvényesek. Tágulj. Tágulj, ha mondom!

A tömeg hátrálni kezdett a vaskorlát felé. A legmerészebb közülük odakiáltotta:

— Hát akkor majd elveszi a német.

— Miféle német!

A katonákhoz valahogy mégis eljutott, hogy nincs több vonat és hogy úgy lehet, már a senkiföldjén vannak. A bajúszos ekkor kihúzta magát, megrántotta a tölténytáskáját, és elkiáltotta magát:

— A fenét! A Főparancsnokság itt van a fürdőhelyen. A front előttek húzódik. Ez az igazság, minden egyéb — az ötödik hadoszlop híre.

Le az ötödik hadoszloppal! Ötödik hadoszloposok, én mondom, a katonaság az tudja. Az uniformis, hékás, mint a parancsolat. Adjatok fegyvert! Hogy fest egy ilyen ötödik hadoszlopos? És mért mondják, hogy ötödik?

Mind a három katona ott állt a korlát végénél, a nép kíváncsian nézegette őket, s egyikük fontoskodva, kimérten mesélni kezdte, hogy fogtak el egy ötödik hadoszlopot a telefondrót mellett a határban, a határ kellős közepén, világos nappal, amikor épp a Főparancsnokság vonalát akarta lehallgatni...

— És, és?

— Semmi, rövid úton kinyirták, ott a helyszínen...

A bajúszos köpött, majd odament egészen a korláthoz és az igazolványokat kérte. A sokaság tolongott, készséggel keresték elő az igazolványt, és tovább meséltek az ötödik hadoszloposról.

Hol? Itt fogták el. Dehogyan, a határban. És mi történt? Főbelőtték. Világos, a katonaság nem tréfál. Melyik határban? Hát itt, no, a telefon itt megy át a határban. Katonai vonal, én tudom, a telefonistáknál szolgáltam. Mondtam mindíg, a falusi gyerekeket ki kell képezni az iskolában, most a pásztorok is megmenthetik az ügyet. Odébb a huzaltól, szerb pásztorgyerek őrzi. Micsoda? Pásztorok fogták el? Az bizony, nem buta ember a mi parasztunk. Hej, a mi nótáink. És milyen ruhája volt. Kockás kabát. mindjárt látszott, hogy idegen, ugye. Miről? Ezek itt hátul azt mondják, hogy egy kis lánc volt a nyakában. Hát persze, nálunk csak a lányok hordanak láncot. Azt mondta, még az anyjától kapta. Így van ez mindig, mindenki, aki halálán van az anyját emlegeti.

A katona szuszogott a bajuszán át, nézegette az igazolványt, szigorúan, nyugalmasan, leginkább a képet, mert csak azt értette ezekről a kis összegyürkélt könyvecskékből. Kérdezett:

— A neve?

— Hát ott írja.

— Tudom, csak ellenőrzöm.

Az állomásfőnök felesége mint valami fészekből, tovább szemlélte az egész peront ott maga alatt. Elveszettnek tűnt az ablak homályában.

A tömeg újra lökdelőzött, száz meg száz száz csencsegett, a talpak átforrósodtak, a lábak izzadtak az ácsorgástól, érezni lehetett a tömeg áporodott szagát. Híre kelt, hogy a beígért vonat nem fog megérkezni és hogy a németek már megszállták a várost.

— Ez ötödik hadoszlop! — rivallt rájuk a bajúszos.

S a tömeg, ki tudná hanyadszor, ismét forrongásba jött és szitkozódni kezdett.

Itt az ötödik hadoszlop közöttünk! Fogjuk el azt az ötödikest, elég volt ebből a kínzásból. Adjátok ide, a nyeldekklőjét harapom szét, a lábát csapom le, a sváb anyjának azt a! Hol az ötödik hadoszlopos, hol? Keresik. Mire vár a katonaság?

A hársfánál egy szikár ember ácsorog, nekidőlve, már régóta, és távoli neki ez az egész lárma. A fején micisapka és a kabátján fényképezőgép átvetve. Odamegy hozzá a katonai hármas és kéri tőle az igazolványát. Az ember révedezően rájuk tekint, megmoccan, lába alatt megzörren a kavics, ismét rájuknéz és így szól:

— Nincs semmim.

— Hogy-hogy semmi?

— Minden elégett, a házat lebombázták, én megszöktem Beográdból.

— Hm. Mindenkinek van egy kis meséje, te azok közül való vagy...

Ötödik.

Az ember arca valami mosolyfélébe torzult, nem vette komolyan, a tömegben a korlát mögött végigfutott, hogy elfogtak egy ötödik hadoszlopost. Sokan áthajoltak a korláton.

Hol van, hogy fest közléről? Engedj, hadd lássam. Az ott a hársfánál. Micisapka, látszik, idegen. Rég észrevettem én már. Én is, sétálgatott egész idő alatt, a korlát mentén. Így gyűjtik, fiacskám, az adatokat. És mit csinálnak vele? Nem tudom, nézd.

Az ember, mintha csak most tért volna magához, sértődötten heves magyarázkodásba kezdett. Ám a katonák konokul kitarítottak. Azok a parasztek, akik a klozetnél üldögéltek, az őrzőket mögé álltak. Egyikük megszólalt:

— Hogy mondja ez a rö-t. A szerb nem így mondja.

Az ember magyarázza, hogy így mondja, amióta megszületett, és még valamit akart mondani, de a katona félbeszakította.

— Mindnyájan két lábbal és egy fejjel születünk, de mondd meg, ki vagy?

A bányadt áprilisi nap kezdett hanyatlani. A látóhatár a domb irányában korongalakban pirt öltött. Nyugatról kezdődő homály settenkedett, az állomás körül pedig erősebben érződött az emberi testek és a benzin szaga. Az állomáslámpát meggyújtotta a vasúti tisztviselő. S ekkor a bajúszos megigazította puskáját, fontoskodva félhúzta tölténytáskáját, a tömeg áttörte a korlátot, s a kavicson csendőrsapka gurult végig.

A sokaság körülvette a katonákat és az embert. Nehezen lélegzett mindenki, semmit sem értett senki.

Engedj, hadd lássam. Az orrát kell beverni. Húzdj arrább egy kicsit, mondd legalább, mit mond. Hímöl-hámol. Ezek tették tönkre az országot. Lekvárt küldtek a ládában gránát helyett. Meg gerslit! Meg makarónit!

Én betömném a száját makarónival. Miattuk nem járnak a vonatok sem, ahogy kellene. És mi lesz most? Fölakasztják. Hogy? Hurkot a lábára, aztán föl a hársra.

A katonák verejtékeztek, az ember verejtékezett, a tömeg verejtékezett. Az ember meg akarta győzni a katonákat, a katonák meg akarták győzni az embert, megnyugtatni a tömeget. A tömeg pedig csak egyet kívánt, látni az ellenfelet. Az ember fölhasználta a pillantnyi szünetet és megszólalt:

— Újságíró vagyok.

— Hazudik, fényképezőgépe van neki.

Az ember szomorúan pillantott a fényképezőgépre, majd így szólt:

— Ez a hivatásom.

A tömeg fölmondult, háborogni kezdett, mint eddig még sosem, az emberek egymásra támaszkodtak, más lábát, más szavát érezték, mindenkiét — a tömeg szavát.

Hallottátok? Hivatása. Beismerte, hogy ez a hivatása. Hát persze, ezért jár a guba. A pénz! A kémeket fizetik a legjobban. Csak rövid úton kell nyírni.

Az első katona megragadta az embert a kabátujjánál fogva. Az ember rántott egyet magán és fölkiáltott:

— Emberek, nekem feleségem és gyerekeim van itt.

— Hol vannak? — kérdezte tőle a katona.

Az ember felesége nevét kiáltotta, a tömeg fölnevetett. A tömeg iszonyatosan fölnevetett.

— Hé, csend — intette őket a katona — hadd ellenőrizzük, gyerünk, kiálts mégegyszer.

Az ember zavartan állt, úgy látszott, hogy többet nem fog kiáltani, de mégis csak lábujjhegyre állt és ismét a feleségét szólította.

— Ki ismeri ezt az embert?

Mindnyájan hallgattak, valaki a tömegből megszólalt:

— Senki.

— Hol a feleséged? — ismételte a katona.

— Hát itt valahol — szólt tehetetlenül az ember.

Orrunknál fogva vezet bennünket. Hazudik az ilyenek hazudnak!

Lesz-e abból a kinyírásból valami. Halál. Lesz, de hol? Mindjárt, most itt. Hiába, a katonaság, kemény.

A katonák megragadták az embert, vonszolni kezdték az állomásfal irányába. A sokaság követte őket, tompán csoszogva, mintha lenyúzott bőrön tapostak volna. Az embert odaállították a falhoz, a tömegből morajlás hallatszott és valami rettenetfélé. A katonák elhúzódtak, az ember kétségbeesetten fordította fejét az esőcsatorna felé, s mikor ismét előre nézett, reászegzett fegyvereket látott maga előtt. Irtózáttal ordított fel és szétárt karokkal indult a csövek felé. Akkor úgy látszott, mintha be akarná

fogni őket. S ebben a percben a bágyadt áprilisi nap teljesen lebukott a dombok mögé. Az embert még a falnál ledöntötte a sortűz a gyér paraj közé. Ekkor a katonák odamentek és egyikük levette róla a fényképezőgépet. A másik kettő elvonszolta a holttestet a síneken túl.

A tömeg csendben visszahúzódott a peronra. A csengő a vonat érkezését jelezte. S ekkor valaki rámutatott az asszonyra és a gyerekekre. Sokan utána eredtek. Az asszony előbb a vagonok felé tartott, majd visszatért az állomás korlátjához. A tömeg vele együtt. Az asszony megállt és végül rájött, hogy minden ember figyeli. Kényelmetlen volt neki, megijedt és magához vonta a gyereket, Szembenézett a köréserglő emberek tömött sorfalával. Aztán megkérdezte:

— Hol a férjem?

A tömeg hallgatott, sokan lehajtották fejüket, valaki fölsírt, azt eltarták. A tömeg félt, hogy bűnösnek találják, ám egyenként mindenki azt gondolta, hogy ő nem bűnös. Az asszony, mintha csak védekezne, így szólt:

— Teát főztem, a vendéglőben, a kislánynak...

És itt elakadt. De a tömeg hallgatása fölbátorította és hangosabban kérdezte:

— Hol a férjem? Maguk tudják...

Senki sem moccant, csak egyetlen nagy lélegzetvétel hallatszott. Majd a sokaságból előfurakodott egy ember.

— Jóasszony, férje elutazott.

Az asszony nem hitte, az ember gyorsabban folytatta:

— Igen, igen, asszonyom, azt mondta, mondjam meg magának, hogy elment az előbbi vonattal. Szeretne magának és a kislánynak szállást biztosítani.

A tömeg bólintással és morajlással bizonyította. Az asszony mintha nem akart volna elmozdulni. De a sokaság szelíden arráb tolta, majdnem magával vitte őket — őt és gyermekét, a vonat irányába. Mindnyájan kedvében jártak, szép kupét szereztek neki. Valaki pattogatott kukoricát is hozott a gyerekeknek. A vonatfölgjáróról néhányan a három katoná után érdeklődtek. De sehol sem lehetett látni sem őket, sem a csendőrt. A vonat elindult, elvitte az asszonyt, a gyereket és a tömeget. Az állomás kihalt.

Köröskörül benzinszag terjengett. A szalmazsáknál egy gyerek csendőrsapkával játszott. A menekültek szegényes tüzet raktak. Kettejük áthágott a síneken. Vállukon ásót vittek. Aztán az állomásfőnök eloltotta a lámpát. És a felesége, végül, becsukta az ablakot.

F. F. FORDÍTÁSA